
Kontxi Urkijo, esperantzaren mezularia

María Concepción Urquijo y Anduaga 1929ko abenduaren 10ean munduratu zen Biteri kaleko 27. zenbakian, "Niessen etxea" bezala ezagutzen zen eraikinean, eta Guillermo Niessen enpresari ezagunaren hitzetan, bertan jaio zen lehenengo haurra izan zen.

Kontxi Urkijo, atzo eta gaur.

Iñigo Legorburu

VII. Mariasun Landa sariak: emakumezkoei begirada onenari saria, 2017

Bere gurasoak Eduardo eta Francisca izan ziren, eta beste lau anaia izan zituen aurretik; bera gaztetxoena izanik. Eduardo, Juan eta Ricardo anaiak, zoritxarrez haien bizitzetako lehenengo urteetan hil ziren eta Jaime berriz, 64 urterekin zendu zen Hendaian.

Artean, oraindik 4 urte bete gabeak zituela, gogoan iltzatuak gelditu zaizkio 1933ko uholdeek Biteri kalea ibai erraldoi bat bihurtu zuteneko irudiak. Etorkizuneko balizko beste uholde batzuk ekiditeko asmoz, bere aitak egun Kaputxino auzoko "Versalles" hotelaren ondoan dagoen "Toki-alai" etxea eraiki zuen. Herria-

ren goiko aldean kokatua dago eta 4-5 urterekin hara bizitzera joan ziren. Egun, oraindik hantxe bizi da Kontxi, bere 87 urte osasuntsuekin; burua oso argi mantentzen du.

Urte zoriontsuak bizi izan zituen Kontxi txikiak, etxe inguruko baratze eta zelaietan jolasean. Tartean, gaur egun Cristobal Gamon eraikina dagoen lurretan artasoroak nagusi ziren, eta behin, han jolasten zebilela zeruan bi hegazkin ikusi zituen bata bestearen atzetik hegan, jolasean bezala. Bere anaiak presaz eta garra-sika atera zuen handik eta etxean sartu; izan ere, gero jakin zuen bezala, bi hegazkin haiek euren artean tiroka ari ziren batak bestea nork botako.

6 urte eta erdirekin gerrak eztanda egin zuen, eta bere aita eta bere anaia Jaime (azken hau, Kontxi baino 21 urte zaharragoa, "Rosa Luxemburgo" batailoiko buruetako bat izaten amaituko zuena) Bizkaiko frontean errepublikarren alboan borroka egitera abiatu ziren. Altamiran erreketek zeuden tiro egiteko prest eta Urkijotarren joera ideologikoen berri bazutenez, Kontxi bera eta hainbat senide iparraldera bidaltzea erabaki zuten, segurtasun apur baten bila. Donibane Lohizunen osaba aberats bat zuten zain (bi txofer eta hiru zerbitzari zituena) eta bere etxean hartu zuten ostatu. Kontxi, negar-malkotan, karabinero baten besoetan pasa zuten mugaz bestaldera; bere senideak atzean uzteko penaz.

Jada bertan, Kontxik bere bizitza baldintzatuko zuen zerbait egin zuen: frantsesa ikasi zuen. Mojen eskola zorrotz batean eta traumatikoki, une oro frantsesez hitz egitera behartu zuten, nahiz eta ezertxo ere jakin ez. Gaztelaniaz egindako galderarik ez zioten sekula ere erantzuten baina zalantza handiak izanda eta euskaraz formulatuz gero, noizbehinka erantzuten zioten.

Gerra amaituta, 1939an bueltatu ziren Urkijotarrak Errenteriarra eta hutsetik hasi behar izan zute berriro. Gerra ostean, aita, Frantziatik itzulungurua eginda iritsi zen herrira eta bere betiko lantokian, Luzuriagan, lana ukatu egin zioten... harik eta Victorio Luzuriaga nagusiarekin kalean topo egin eta hark pertsonalki bere lanpostua bueltatu zion arte. Amari, berriz, ordu-ra arte lagun izaniko batzuek, eliz atarian agurra bera ere ukatzen zioten.

Kontxik gaztelania galdua zuen erabat, eta bizirauteko hizkuntza berriro berreskuratu behar izan zuen. Urte gogorak izan ziren Urkijotarrentzat, "gorri" gisara markatuak zituztelako, estigmatizatuak. Kontxi zelatatua sentitzen zen uneoro, euren beheko solairuko bizilagunetatik hasita, eta kalean askotan galdetzen zioten, "Zer diote zure gurasoek? Zertan dabilta?". Halakoetan, isiltasunaren bidez erantzuten ikasi zuen. "Errazionamendua" ere oso gogorra da, eta gosea bihurtu zen eguneroko ogia herri xehearentzat.

12-13 urterekin, oso maiz Kontxi Irungo Komandantziara joaten hasi zen "Pase de frontera" delakoa eskatzera, Donibane Lohizunen zegoen anaia Jaimeri jatekoak, arropak... eta informazioa helarazteko asmoz. Denborarekin, frontierako "mugalar" onena bihurtu zen Kontxi. Topikoak hautsiz, mendietako bideei buruz ezertxo ere jakin gabe, Irun-Hendaia gunean espezialista bihurtu zen, informazioa eta pertsonak pasarazteko garaian.

Korreo edo mezulari lanak egiten ditu eta informazioa takoietan, arropetan, gonazpian... mila lekutan pasatzen zizkion Frantziako Erresistentziari. Horretaz gain, jende taldeen gidari lanak egiten zituen, batez ere emakumeenak; erbestean zituzten senideei ondusunak bidaltzea xede zuten. Dotore janzteko agindu eta "nik esaten dudana egiten baduzue, pasako zaret" esanda, berak hartzen zuen ardura. Eta halaxe gertatzen zen normalean, behin izan ezik: teniente alemaniar batek, bere eskuetan Kontxiren dokumentazioa zuela eta diosala nazia egin ostean, gaztelania kaxkarrean "¿Ustedes están vascas o españolas?" galdegin zionean bezala. Kontxik, izuak jota, "Lo que las autoridades digan, señor" erantzun zion eta hark arrapostu: "¡¡Ustedes no están españolas; ustedes están vascas!! La cuarta raza ária..." Zur eta lur oraindik, Kontxi eta besteei euren bideari jarraitzen utzi zien.

Mezulari lanetan jardun zuen bitartean, ez zuen sekula mezurik irakurri, bere esanetan, "harrapatzen bazaituzte eta ezertxo ere ez badakizu, ezer ez duzulako kontaktuko". Gainera, mezu haietako asko hieroglifikoetan eta zifratuak zihoazela jakituna zen. Bere mezuek lehenik iparraldera, gero Andorrara eta ondoren Europa eta mundu guztirako bidaiak egiten zituzten.

Horretaz gain, BBCren buletin informatiboak frantsetik itzultzen aritu zen espreski aitarentzat, gero bileretan-eta horri buruz hitz egin zezaten. Erresistentziarentzat mekanografia lanak egiten jarraitu zuen bere "Estudios de comercio" ikasketak aitzakia hartuta, non eta... bertakoek ezer ez zekitela, polizia-ren sekretaritzan nagusiaren egoitzan!!!

1968-69 urteetaraino aritu zen jardunean, eta urte haietan sindikatuak sortzen eta indartzen hasi zirenez, jada jardun politikoa beste modu batera egiten has daiteke eta iparraldearekin informazioa trukatzeko premia ez zen hain larria. Beraz, ordura artekoari jarraiki, Alamedako akademia batean eta etxean frantsesa irakasteari gogorki ekin zion eta bere indarrak hezkuntza mundura bideratu zituen eta bera dugu, besteak beste, Errenteriako institutuko gurasoen elkarteko sortzaileetako bat.

Bere burua "ezkertiar eta errepublikazale" bezala definitzen du, eta ez da inoiz alderdi politiko batean afiliatua egon, politikaren gainetik; ideologian eta ekin-tzetan sinesten duelako. Bere konpromisoa nondik datorren galdetuta, argi mintzo da: "Etxekoek, batez ere gurasoek eta anaia zaharrenak asko markatu ninduten hasiera hartan. Baina gero, eguneroko bizimoduan, faxistek eta goi-karguek zerabilten moral bikoitza ikusita, nire kabuz nire ideologia erabakitzeko gai izan nintzen".

Bidean, berak aitortzen duenez, bere bizitzako "adiskide, konplize eta pertsonarik onenarekin" ezkontzeko aukera izan zuen, Juan María Arrizabalagarekin; eta lau alaba eta bi semeren ama izan da. Belaunaldi berriek ere, kultura eta hizkuntzekiko atxikimendua erakutsi dute eta bere seme-alabetako batek zazpi hizkuntza dakizki.

Historiako guda eta borroka garrantzitsuetan, emakumeak bigarren lerroan aritu omen dira, isiltasuna eta aitortza-eza nagusitu dira, injustiarekin baztertu izan ditugu maiz, beharrezkoa den oihartzunik emateko gai izan ez garelako.

Kontxi Urkijorena bezalako testigantzek, ordea, lerro artean irakurtzen ikasi behar dugula adierazten digute.

Kontxi eta Juan Mari, oraindik nobioak zirela.